

‘Het zweet op de juiste rug’

Sjoerd van Sark, Peter Kokkelkoren en Berry Wind over formatief evalueren op het Zone.college

SLO, januari 2022

Tekst: Brigitte Bloem

‘Niet de leraar moet zich voor de klas in het zweet werken, maar de leerlingen moeten het zweet op de rug krijgen’, stelt Sjoerd van Sark. ‘Het gaat erom dat leerlingen zelfstandiger worden en veel meer op basis van eigen keuzes en inzichten leren. Met formatief evalueren krijgen we onze leerlingen écht in het oog.’ De leraar natuur- en scheikunde is op zijn school kartrekker formatief evalueren (FE) en samen met zijn collega’s Peter Kokkelkoren en Berry Wind lid van de ontwikkelgroep FE van het Zone.college.

Foto geïnterviewden: vlnr Peter Kokkelkoren, Berry Wind en Sjoerd van Sark.

De ambitie van het Zone.college om de omslag naar formatief evalueren te maken komt voort uit de visie van de school om leerlingen meer maatwerk te bieden. Het Zone.college is ontstaan uit de fusie van AOC Oost en Groene Welle en verzorgt ‘eigenzinnig, vooruitstrevend en praktijk-rijk vmbo en mbo-onderwijs met persoonlijke aandacht’.

Ook de slogan van het Zone.college, ‘Haal je beste binnenste buiten’, laat zien waarom het team formatief evalueren als belangrijk ontwikkelpunt ziet.

Geen eenheidsworst

‘Bovenop de schoolvisie heb je als leraar een bepaalde kijk op onderwijs en daar handel je naar’, wil Peter Kokkelkoren, leraar mens- en maatschappij, benadrukken. ‘Ik geef onderwijs zoals ik het zelf vroeger graag gehad had willen hebben. Toen ik jong was moesten we in de klas stilzitten en luisteren. Maar er valt veel meer uit een lesuur te halen dan ‘enkel’ een stukje geschiedenis of aardrijkskunde overbrengen. Denk aan al die vaardigheden die aan bod kunnen komen, zoals plannen, zelfstandig werken en samenwerken. Ik kijk naar elk individu in mijn klas en wil geen eenheidsworst bieden.’

Regiegroep en ontwikkelgroepen

Het team van het Zone.college benoemde een aantal thema’s om de omslag naar onze visie op onderwijs te kunnen maken. De thema’s worden uitgewerkt in vier ontwikkelgroepen: Formatief werken, Mentoraat en intake, Flexibel roosteren en Gespreid leiderschap (opdracht per ontwikkelgroep: zie kader).

De regiegroep bestaat uit twee of drie leden van elke ontwikkelgroep en heeft vooral als taak adviezen te geven over doelen en inhoud van de aanpassingen. Ook koppelen de leraren terug aan de ontwikkelgroepen wat al dan niet haalbaar en wenselijk is, mede met het oog op de schoolvisie. De regiegroep beslist over voorstellen richting het locatie management team en zoekt ook naar overlap tussen de ontwikkelgroepen.

Opdracht van de vier ontwikkelgroepen:

- **Formatief werken:** begeleiding in de les vanuit leerdoelen, omdat je om te leren moet weten waar je heen moet, waar je nu staat en wat je vervolgens moet gaan doen.
- **Mentoraat en intake:** omdat je je leerlingen moet kennen om ze begeleiding op maat te kunnen geven.
- **Flexibel rooster:** omdat niet elke leerling hetzelfde nodig heeft in bijvoorbeeld tijd en leervraag.
- **Gespreid leiderschap:** omdat je ook eigenaarschap van de leraren verwacht, net als van leerlingen, en je gebruik moet maken van de professionaliteit en kennis die al aanwezig is.

Elke leraar heeft zich bij één van de vier ontwikkellijnen aangesloten. De ontwikkelgroep formatief evalueren komt ééns in de vier weken bijeen en ook de andere ontwikkelgroepen hebben het voornemen met meer regelmaat bijeen te komen. In overleg met de schoolleiding kunnen daar desgewenst lessen voor worden uitgeroosterd. De concrete opbrengsten gaan in kleine stapjes, maar leiden wel tot veranderingen in de klas, geeft Sjoerd aan.

'Ik vind de keuzewerktijduren echt superfijn. Je kunt goed met je werk bezig gaan en je kunt daardoor ook flexibeler werken. Als je iets niet snapt of extra uitleg nodig hebt, dan kun je je voor het vak inschrijven en er extra uitleg over krijgen, zodat je thuis weer verder kunt. Het is wel belangrijk dat er van alle vakken voldoende keuzewerktijduren beschikbaar zijn. Vorig schooljaar had ik bijvoorbeeld het vak mens en maatschappij. Daar hadden we maar een uur les van, zonder kwt-uur, terwijl ik vaak vragen had en dan waren er geen kwt-uren beschikbaar om mijn vragen beantwoord te krijgen.'
Sepp, leerling 3e jaar Groene Lyceum

Focus op leerdoelen

'We waren net op stoom, de urgentie werd breed ervaren. Toen kwam Covid19 en moesten we een deel van onze werkzaamheden in de ontwikkelgroepen op pauze zetten', vertelt Berry Wind, leraar wiskunde en rekenen. Met ingang van schooljaar 2021-2022 pakte het

team de draad in de vier ontwikkelgroepen weer op. 'Door de vertraging merken mijn leerlingen nog niet zoveel van het formatief evalueren', aldus Berry. Sjoerd is met zijn klassen al wel op weg. 'Vanaf leerjaar 2 werken we met een doelenlijst, waar allerlei verschillende opdrachten aan gekoppeld zijn', legt hij uit. 'Leerlingen vullen zelf in in hoeverre ze denken een doel te beheersen. Er zit geen controle van mij achter. Ongeveer de helft van de

examenleerlingen is nu, na tweeënhalf jaar, heel gefocust op leerdoelen. Als ik per ongeluk een keer vergeet om de leerdoelen aan het begin van een les te benoemen, dan wijzen de leerlingen me daar direct op. Mijn rol in de klas is ook veranderd. Ze gebruiken mij nu meer dan voorheen als bron om hun antwoorden te checken.'

Keuzewerktijd

Op Het Groene Lyceum, onderdeel van het Zone.college, zijn leraren en leerlingen flink ver met flexibel roosteren. Er wordt gewerkt vanuit leerdoelen, maar de mate waarin dat formatief gebeurt, verschilt per leraar. Sjoerd: 'We hebben een klein team en werken naast de doelenlijsten bovendien met een dashboard. Daarop kunnen de leerlingen aangeven hoe ver ze zijn en wat ze al (denken te) beheersen. Het is primair een instrument voor de leerling, maar uiteraard heeft de leraar er ook wat aan. Bovendien hebben de leerlingen keuzewerktijd. Elk vak heeft een lesuur ingeleverd, waardoor leerlingen zeven keuzewerktijden in de week hebben. In deze uren bepalen leerlingen zelf aan welke vakken ze werken en op welke momenten ze de stof voldoende beheersen. Op die manier geef je leerlingen veel meer verantwoordelijkheid.'

Loslaten valt niet mee

Sjoerd realiseert zich dat de veranderende rol voor leraren best lastig is. 'Leerlingen loslaten valt lang niet altijd mee. Ook sommige leerlingen vinden het nog moeilijk om met die verantwoordelijkheid om te gaan. Die moet je dan toch wat meer begeleiding bieden en dat doen we ook', merkt Sjoerd op.

Hoe kun je leraren daarop het beste toerusten? 'Heel goed kaders vooraf stellen', antwoordt Sjoerd. 'Wat doe je concreet tijdens de coachmomenten? Wat zijn daarbij jouw succescriteria? En altijd de schoolvisie als uitgangspunt nemen.'

Nog altijd merken de drie leraren en hun collega's van het Zone.college dat leerlingen het vooral belangrijk vinden dat ze hun opdrachten af hebben, in

plaats van dat ze zich afvragen of ze de stof helemaal beheersen. 'Die slag moeten ze nog maken. Ze moeten leren dat het ook om het proces gaat en zeker niet alleen om het eindresultaat', zegt Berry. 'Ik hoop dat de leerlingen steeds meer het eigenaarschap van hun onderwijs gaan ervaren. Dat motiveert en brengt hen tot betere resultaten, omdat ze dan beter in staat zijn aandacht te geven aan die onderdelen waar ze nog niet zo goed in zijn.'

'We starten onze lessen meestal met het benoemen van leerdoelen. Daardoor krijg je als leerling goed zicht op wat er in de les aan bod komt. Ik krijg in de lessen van Meneer Van Sark de vrijheid om aan mijn eigen doelen te werken. Zo kan ik werken aan dingen die bij mij nog niet zo goed gaan. Als je goed met die vrijheid omgaat, hoef je minder thuis te doen. Ik heb er ook een beter gevoel voor toetsen door gekregen en weet nu ook wat mijn kwetsbare punten zijn.'

Bas, leerling 4e klas gemengd theoretische leerweg

Bushalte

Peter geeft zijn brugklassers geen huiswerk, maar wél opdrachten met een deadline. 'Ik heb een studieplanner gemaakt met onderwerpen per les. In het begin waren de leerlingen heel onwennig en sommigen vonden het ook echt niet prettig. Ik vind dat leerlingen zelf achter het stuur moeten zitten van hun opleiding. Ik sta bij de bushalte en hebben leerlingen mij nodig, dan stoppen ze en ben ik er voor hen. Met dat beetje begeleiding doen ze het inmiddels geweldig. Dat is heel mooi om te zien.' Peter heeft echt de overtuiging dat

formatief evalueren sterk in het voordeel van leerlingen werkt. Ze krijgen daardoor veel meer inzicht in hun eigen leren. 'Ik kreeg dat zelf pas tijdens m'n studie aan de hogeschool.' Peter laat zijn leerlingen ook duidelijk merken dat het helemaal niet erg is als iets niet in één keer lukt of een opdracht totaal mislukt. 'En geven enkele leerlingen aan dat ze de zelfstandigheid niet, of nóg niet prettig vinden, dan praten we daarover en bespreken we wat ze van mij verwachten om het wel naar hun zin te hebben', legt Peter uit.

'Eerlijk gezegd vind ik de keuzewerktijden persoonlijk niet heel fijn. Je krijgt wel veel ruimte, maar je moet echt heel veel bezig zijn voor school en hebt naar mijn mening te lange dagen. Hoe het nu gebruikt wordt, is voor mij niet handig. Meestal snap ik alles in de gewone lessen. Als je al zoveel les hebt en leraren ook nog verwachten dat je concentratie blijft houden tijdens de keuzewerktijden, lukt dat gewoon niet. Het zou wel kunnen, maar dan met minder uren.

Dat we onze gewone lessen starten met het benoemen van de leerdoelen, vind ik wel fijn. Je weet duidelijk waar je mee bezig bent en kunt het zo makkelijker onthouden en herhalen.'
Femke, leerling 3e jaar Groene Lyceum

NB: Sepp en Femke krijgen dezelfde lesstof als op de mavo, alleen duurt de bovenbouw op Het Groene Lyceum één jaar in plaats van twee.

Leiderschap

De drie leraren vinden dat ze veel ruimte krijgen van de schoolleiding om het formatief evalueren vorm te geven. 'Onze directie heeft ervoor gezorgd dat we een lerende cultuur hebben en faciliteert onze extra inspanningen', zegt Sjoerd. 'Dat is heel prettig.' Maar hij heeft ook een punt van feedback. 'Ik had gehoopt op meer vertrouwen. Vanuit verantwoordelijkheidsgevoel wilde de directie best nog wel controleren. Dat is nu minder aan het worden. De directie durft het steeds meer aan om de regie daadwerkelijk bij de regiegroep te laten. Als je duidelijke kaders opstelt, kun je je leraren daarbinnen vrij laten handelen. Er is meer dan genoeg expertise binnen ons team om goed met verantwoordelijkheden om te gaan.'

Winst

Peter is het daarmee eens. 'De omschakeling naar formatief evalueren is niet zonder risico. Je zult merken dat je als leraar zelf ook regelmatig op je snufferd gaat. Je moet het voor jezelf leren organiseren. Daar is geen kant-en-klaar model voor. Iedere leraar doet het op een eigen manier. Als je werk wilt maken van formatief evalueren, laat je dan niet tegenhouden door een keer chaos in je klas. Dat heb ik ook gehad en

daar leer je van. Ook de leerlingen leren daarvan. Laat je bovendien niet weerhouden door het risico op lagere resultaten. Dat kan erbij horen. Doorgaans kun je je als school wel wat ruimte permitteren. En je zult zien dat na de gewenning de resultaten én de motivatie bij leerlingen en leraren alleen maar zullen toenemen. Op termijn levert het iedereen echt meer op en leren wordt veel meer iets voor de lange termijn, écht begrip van de stof. Een stap achteruit en twee stappen vooruit is uiteindelijk pure winst!'

Leernetwerk

Drie jaar geleden besloot het team van het Zone.college te participeren in het leernetwerk formatief evalueren van SLO. 'Binnen het leernetwerk gingen we, onder begeleiding van SLO-collega's, heel praktisch aan de slag', vertelt Sjoerd van Sark. Zijn collega Berry Wind vult aan: 'Ogen van buiten kijken soms heel anders naar vraagstukken van jouw school. Dat is heel verfrissend. Die uitwisseling en kruisbestuiving geeft een netwerk veel meerwaarde.' Sjoerd beaamt dat: 'Tijdens de netwerkbijeenkomsten met collega's van andere scholen komt iedereen kennis en ervaringen halen én brengen.' Ook onderzoekers van Wageningen University & Research en Hogeschool Utrecht waren bij het netwerk betrokken. Hun expertise en die van de SLO-collega's was heel welkom, aldus de leraren van het Zone.college.

Lees verder: <https://www.slo.nl/thema/meer/formatief-evalueren/>